

1941

OCH BEREDSKAPEN

Av överstelöjtnant NILS KINDBERG

De två kriserna 1941, en kortare från mitten på mars — *Vårkrisen* — och en mera utdragen, hotande och allvarlig — *Sommarkrisen* — är båda orsakade av den radikala omsvängning i det militärpolitiska läget i Europa, vilken inträder såsom en direkt följd av Tysklands nederlag i dess försök 1940 att med en luftoffensiv nedkämpa Storbritanniens flyg, krigets första avgörande vändpunkt (se nr 2/66, sid 14—15); liksom i den på hösten och vintern 1940—41 efterföljande, misslyckade "Blitz'en" nattetid mot London m fl brittiska städer, industrier m m. På ett avgörande sätt tillbakakastad i väster vänder Hitler sig då österut — mot sin paktpartner från den 23 augusti 1939, den folk- och resursrika, halvasiatiska stormakten *Sovjetunionen*. Den stora, inledande ombaseringen av "Luftwaffe's" huvudkrafter mot öster har omnämnts i vårt förra nummer.

NYA OROSMOLN

Redan i början på 1941 tyder till vår ÖB inkomna underrättelser utifrån på, att starka tyska styrkor koncentreras invid sovjetgränsen, bl a i Polen. Formellt sett består ännu den vänskapliga inställningen sedan avtalsdagen 1939. Konturerna av ett kommande krig synes emellertid klara, när också underrättelser om starka *ryska* koncentrerings och andra förberedelser till den kommande kraftmätningen börjar inflyta. I Sverige liksom annorstädes antar man dock allmänt, att Tyskland skall öppna balen. Det förefaller där-

vid inte nödvändigt med tyska anfall även från finskt territorium, men man måste räkna därmed. Tydligt är ju, att Hitler har intresse av att söka få bort ryssarna från det av dessa jämlikt "freden" i Moskva den 13 mars 1940 arrenderade och besatta Hangö-området. Han kan även avse att besätta Åland, allt för att trygga sina förbindelser och kommande tysk "transitering" till sina styrkor i öst. I ett sådant läge — anser man då — kan det väntas att Finland gör gemensam sak med tyskarna, bl a för att vinna tillbaka sina 1940 förlorade landsdelar.

NEUTRALITETSVAKT

Vid flygvapnet upprätthålles sedan hösten 1940 beredskap för neutralitetsvakt från fredsbaserna med i allt fem flygdivisioner, därav tre bomb- (at-

tack-), en jakt- och en fjärrspaningsdivision (reducerad), med tillsammans ett 60-tal plan till försvarsledningens förfogande, i tämligen hög beredskap (24 tim). Av styrkan har (i mitten på mars 1941) två jaktrotar och ett fjärrspaningsplan högre beredskap (två tim). Hela den från den 15 oktober 1940 till flottiljdepåerna återgångna flygeskadern skall i mars 1941 — efter på ny order ånyo genomförd organisering — fortfarande kunna återinträda i verksamhet med hel styrka. I praktiken skulle detta då betytt, att för operativa uppgifter en ånyo sammandragen flygeskader med omkring 160 krigsflygplan efter 48 tim varsel stått disponibel, efter verkställd återuppsättning av eskaderstab och flottiljer m m, samt efter därpå verkställd ombasering av flygstyrkor m m till krigsflygfält.

□ För direkt armésamverkan och marinsamverkan är också sedan oktober 1940 ett 15-tal andra krigsflygplan i tjänst. De är underställda chefen för arméns Övre Norrlandsgrupp (tre plan), chefen för kustflottan (åtta) och två marindistriktschefer (fyra).

□ Jämlikt en flygvapenorder av oktober 1940 gäller från nämnda tid för flygvapnet s k *A-organisation* (viss, ovan angiven mindre beredskapsstyrka). På ny order skall *B-organisation* (liktydig med full krigsstyrka enligt mobiliseringsplanerna) kunna intagas på 48 tim. Våra resurser i mars 1941 uppgår i allt till nära 360 krigsflygplan.

FLYGVAPEN-NYTT ger nedan en sammanträngd skildring av de efter "Mellanperioden vintern 1940—41" under 1941 inträffade två beredskapskriserna, en kortare — Vårkrisen, övergående — och en från midsommar, allvarlig — Sommarkrisen. Båda är föranledda av Hitlers beslut 1940 att påföljande år göra processen kort med sin paktbroder av 1939 — Sovjetunionen.

Några ord om de viktigaste besluten 1940—41, som leder till flygvapenförstärkningar 1941 eller kort därefter, liksom en redogörelse för kriserna 1942, följer i nästa nummer.

INSPEKTION av F10 — ursprungligen "Tionde flygflottillen" på dess första bas, Bulltofta vid Malmö. Frv bl a: — chefen för flygstaben, dåvarande generalmajor Bengt Nordenskiöld; chefen för flygvapnet, generalöjtnant Torsten Friis; chefen för flygförvaltningens materielavdelning, dåvarande överste Nils Söderberg; chefen för F10, framlidne översten Knut Zachrisson samt chefen för flygstabens utbildningsavdelning, dåvarande överstelöjtnanten, sedermera generalmajor (framliden) Birger Schyberg, bekant bl a från flygvapnets Spetsbergsexpedition 1928.

Av dessa är dock ca 140 på översyner o d vid verkstäder. Omkring 75 ingår som ovan synes i beredskapens organiserade krigsflygförband — en siffra som på 48 tim kan ökas till nära 220. Fördelade på flygslag och typer är dessa 220 i ungefärliga tal räknat 80 jaktplan (J 8, J 9 och J 11), 35 tunga (B 3) och 50 lätta (B 4 och B 5) bomb- (attack-) plan, ett knappt 10-tal torpedplan (T 2), ca 5 fjärrspaningsplan (B 3), 25 arméspanings- (S 6 och S 14) och 15 marinspaningsplan (S 5 och S 9). Till följd av sina många brister har de ditintills från Italien levererade ca 40 Caproni- (S 16) planen inte kunnat anses vara någon som helst tillgång! Den svenska flygande personalen räknar vid tiden för 1941 års vårkris inte fullt 1.000 man. Flygvapnets totala personalstyrka — alla slag — uppgår till ej fullt 6.100 man.

FORSTÄRKNING FORBEREDS

Den 15 mars ger ÖB ut direktiv, bekräftade i högkvarterensorder den 17 mars, som innebär att förberedelser för förstärkt försvarsberedskap omedelbart skall vidtagas. Permission över veckohelgen 15—17 mars får inte beviljas — om den skulle medföra avresa från tjänstgöringsorten. B-organisation — lika med full krigsberedskap — skall snabbt kunna intagas. I Övre Norrland under flygvapenchefen vinterövande förband skall återgå till flottiljdepåerna. En rad förberedelser för ett försvarskrig mot Tyskland följer i rask takt. Personal, flygförband, basförband,

krigsbaser, basförsvar, bevakning o s v, allt ställs i ordning för att på kort varsel kunna träda i verksamhet. Så långt det kan gå, ty än finns det mycket allvarliga brister av många slag.

UTRIKESLAGET LATTAR

I slutet på mars begär tyskarna att få framföra *sjötransporter* till Finland på svenskt territorialvatten — alltså utan att landtransport krävs. Vår regering går med på det begärda — det strider inte mot internationell rätt. Den 6 april 1941 kommer ett i viss mån överraskande tyskt utspel — ett stort fälttåg sätts igång långt från våra trakter, nere i sydöst, mot Balkan. Man antar på sina håll att det syftar till Främre Orienten, Egypten eller Nordafrika. Som det snart visar sig är det emellertid ett led i Hitlers stora "Barbarossa"-plan, en förberedelse till det kommande här-tåget mot Sovjet, närmast för att säkra den södra flanken. Lägesändringen i kriget gör det möjligt för Sveriges ÖB att den 7—9 april ge ut order om lättad svensk beredskap. För flygvapnets del är detta av betydelse för pågående arbeten med uppsättning och utbyggnad och för utbildning av personal och förband. Inte minst blir lättningen av värde för att fortsätta organisation, utrustning m m av de senast påbörjade, två nya jaktflottiljerna F 9 vid Göteborg och F 10 i Skåne, och för vad som i övrigt omtalats i vårt föregående nummer. Från den 28 april får den före

mitten av mars gällande, lägre beredskapen återtagas.

SOMMARKRISEN 1941

Det tyska Balkan-fälttåget genomförs snabbt, främst tack vare stark flygin-sats. Den 27 april intägar tyska styrkor i Aten. Tecken på ett snart förestående igångsättande av den väntade tyska huvudoffensiven längre norrut, via Polen och Finland mot Sovjetunionen, har dock förekommit tidigare. Den 21 april begär ÖB att få veta vår regerings inställning till de vid ett krigs-utbrott i öst uppkommande frågorna. Den 2 maj lämnas ett svar, som bl a innebär:

- att regeringen räknar på militär planläggning för alla eventualiteter, dock utan att vi binder oss för militär hjälp åt Finland e d.
- att vi med vapenmakt och mot vem det vara månne skall söka hålla oss utanför alla förvecklingar, så länge vi inte direkt drivs in i dem.

□ Med anledning av svaret görs inga nya förberedelser för ingripande på finskt område, och inte heller berörs saken med finnarna.

□ I juni går läget snabbt till kris. Den 5 juni har tillförlitliga uppgifter ingått, att en tysk uppmarsch i norra Finland faktiskt är i gång. Vår beredskap skärps. Den 20 juni begär ÖB att vår regering skall ta ställning till frågan

hur Sverige skall ställa sig, om Tyskland begär rätt och medverkan till transport landledes av trupper genom landet. Regeringen vill till en början inte alls ta ställning, men tvingas inom kort därtill.

HITLERS TIMME

Tidigt på morgonen den 22 juni smälter det, tyskarna går på bredast tänkbara front till anfall mot ryssarna — från Svarta havet till Ishavet. Starkt flyg banar efter känd modell väg, tre stora armégrupper med pansar och andra arméstridskrafter följer efter. Tre dagar senare — den 25 juni — fordrar Hitlers Tyskland i hotande toner att på svenska järnvägar få transportera sin 163:e armédivision, den bekanta "Division Engelbrecht", från Norge till Finland.

Både i september 1939 och april 1940 har praktiskt taget hela flygvapnet krigsorganiserats och huvuddelen av dess förband — den enda operativa flygeskadern — underställts ÖB för att på dennes order utföra spaning och vid behov bombanfall. Det då existerande, alltför ringa jaktflyget har de nämnda åren endast kunnat lösa tämligen begränsade uppgifter av huvudsakligen lokal karaktär.

□ Under sommarkrisen 1941 åter kan — i följd av efterhand genomdrivna, då så småningom verkande förbättringar i organisation, flygmaterieltillgång m m — ett omkring tredubblat, ökat jaktflyg, centralt lett och kvarstående under chefen för flygvapnet, uppsättas för det omedelbara försvaret i luften över flera områden. Bl a till följd härav behöver

på svensk hjälp från flygvapnet. Man önskar:

- först och främst ingen beskjutning från svensk sida mot tyska flygplan, särskilt inte mot sådana, som är i nöd, och vilka i samband med operationer eventuellt måste flyga över svenskt område,
- vidare — hjälp och vänligt omhändertagande på våra flygbaser i öster och norr av sådana tyska plan, som blivit skadade i luftstrider med ryssar och som söker sig hit.

OMEDELBAR SKÄRPNING

Den 22 juni på morgonen får också Sveriges ÖB reda på det nya, allvarliga läget. Hans tidigare givna, förberedande order om viss beredskaps-skärping sätts genast i kraft. För flygvapnet gäller därefter närmast:

J 9 JAKTPLAN vid F8 år 1941 — Sveriges då modernaste. Hittfördes med stora svårigheter år 1940 i 60 ex. Ytterligare 60 st J 9 var beställda, men beslagtogs av USA, liksom annan för Sverige beställd flygmateriel m m. Fabriksbeteckning för J 9 var Seversky-Republic EP-1. Motor amerikansk Twin Wasp 910 hkr. Två 8 mm kulprutor, två 13,2 mm automatkanoner. Planets toppfart ca 470 km/tim. — Flygerbeklädnaden av 1940-talets modell.

□ Nödda och tvungna därtill går vår regering och riksdag redan samma dag med på kravet. Sveriges militära kraft är 1941 ännu allt för ringa för att de skall våga säga nej. Det begärda har ju också av tyskarna vid den tidpunkten betecknats såsom "en engångseftergift". Och inom kort inträder en avspänning i förhållandet Sverige—Tyskland. Denna beror bl a på, att Engelbrecht-transporterna kan slutföras utan större friktioner, så när som på ett tågattentat utan svårare följder, redan till den 13 juli. Huvudskälet till avspänningen är emellertid att den tysk-finska anfallsvägen snabbt vinner terräng i öster och att faran för komplikationer hitåt därmed raskt minskar.

FLYGVAPNETS ATGÄRDER

Vår beredskap vid flyget ökas denna gång efter andra normer än tidigare.

flygvapnet då — trots det kritiska läget — inte ha order att inta någon fullständig krigsorganisation. Inte heller behöver någon fullständig organisering av flygeskadern på nytt ske. Arbetet på flygvapnets fortsatta planenliga och nödvändiga uppsättning och utökande samt på dess utbildning kan bedrivas utan alltför ingripande störningar. Så några drag om åtgärder m m under krisen.

□ Den 22 juni vid femtiden på morgonen får en av flygvapnets toppmän — chefen för flygvapnets dåvarande kommandoexpedition, likaså dåvarande översten P R af Uhr — ett märkligt besök i sin bostad. Ett ombud för tyske flygattachén i Sverige meddelar på sin regerings vägnar nyheten, att Hitler-Tyskland kort förut på natten anfällt Sovjetunionen. Ombudet framför krav

- att över midsommarhelgen permitterad eller tjänstledig personal ofördröjligen skall återgå till sina förband,
- att sju beredskapsdivisioner, en vid varje då existerande flygflo till, dvs vid F1, F3, F4, F6, F8, F9 och F10 — snarast skall göras klar för att senast sex tim efter ny order vara beredd till stridsverksamhet,
- att förberedelser för organisering inom två tim av två särskilda basförband skall vidtagas, och
- att dessa förbands planenliga gruppering för deltagande i den sk "X-operationen" (ett företag till Åland) också skall förberedas.

□ I det rådande läget är till följd av det ovan angivna tyska kravet på "und-

I 11-JAKTPLAN vid F9 år 1941 — ett av "nödköpen" i Italien 1940. Anskaffat för Göta flygflottillj (Säve, Göteborg) i 62 ex. Tio andra tilldelades F3 (Malmen) för viss spaning. Fabriksbeteckning Fiat CR-42. Motor italiensk Fiat A 74 (840 hkr). Två 12,7 mm automatkanoner. Planets toppfart ca 440 km/tim.

vikande av beskjutning" också vissa order nödvändiga. Deras innehåll blir i korthet, att svenskt jaktflyg endast får avge varningsskott "mot främmande flygplan av vilken som helst nationalitet." Tyskland nöjer sig dock inte bara med det redan fordrade. Det framtvingar via vår beskickning i Berlin också en ny svensk order om:

- att svenska flygs övningar blott får äga rum över svenskt land- och sjöterritorium, och
 - att svenska flygförflyttningar till och från Gotland som regel måste framgå inom två noga angivna, snävt tilltagna "trianglar".
- Den 23 juni kan emellertid den tidigare svenska ordern för undvikande av incidenter (beskjutning) kompletteras med en ny order, som då innebär:
- att inskränkningen i skyldighet att avgiva verkningseld endast gäller t o m den 28 juni, och
 - att främmande flygplan, som faller bomber eller utför skjutning mot

svenskt område, omedelbart skall avisas med verkningseld.

BEREDSKAPEN UTFORMAS

Den 23—25 juni reglerar ÖB närmare beredskapsgrader, utökad bevakning av flygfält genom arméns medverkan m m. Flygvapenchefen utfärdar order för flygvapnets utbildning i det läget, att B-organisation (hel krigsorganisation) skulle bli anbefalld och — viktigt — för en ny jaktflygindelning (baserad på rote-taktik, en krigserfarenhet) m m.

□ De vid flygvapnet utgivna ordena för att stärka jaktflygförsvaret innebär nu:

- den för neutralitetsvakt organiserade jaktflygstyrkan fördubblas, från tre till sex jaktdivisioner, varje division med en flygstyrka om minst åtta plan (fyra rotar om två plan vardera); i allt betyder detta bortåt 50 jaktplan i direkt neutralitetsvakt,

- det utökade jaktförsvaret står i allt — även operativt — under chefen för flygvapnet,
- stridsuppgifterna omfattar medverkan i försvaret av viktiga riksdelar m m, genom jaktförsvaret omedelbart över trakterna av Stockholm och Göteborg, så snart ske kan över Norrköpings- och Linköpingsområdet och över Gotland, ävensom — i den mån övriga uppgifter det medger — över kustflottan på ankarplats.

□ Den 28 juni är baseringen klar. De flygfält, som då närmast har utnyttjats för jaktflygets del är Stockholm—Barkarby, Göteborg—Säve, Norrköping—Kungsängen (civilt fält) och Roma på Gotland (provisorisk jaktbas). Bomb- (attack-) flyg, fjärrspaningsflyg och depåer behåller sin tidigare gruppering, i huvudsak på fredsbaserna. I slutet av juni och början på juli fullbordas av den nya beredskapen betingade lokala

VINTERTJÄNST i Övre Norrland — provisoriska oljebodar och värmestugor för personal måste ordnas vintertid på flygfälten.

▲
KRONPRINSBESÖK på F8 år 1941 — vår dåvarande kronprins Gustaf Adolf, senare Konung Gustaf VI Adolf, i samtal med flottiljchefen på Barkarby, framlidne översten Lars G Hägglöf.

◀
Fjärde divisionen F2 — fem av de tolv flottörförsedda S 12 som år 1941 ankom till det 1940 riksdagsbeslutade nya förbandet. Fabriksbeteckning Heinkel He 114. Motor 960 hkr BMW 132. — Kamera, bomber och dimbildare. "Sesquiplan" med korta undervingar. Toppfart ca 290 km/tim.

FRAN ITALIEN år 1940 nödköpta Caproni Ca 313 (S 16 och B 16) blev trogna verkstadskunder. Här tillsyn på en av de två 725 hk Isotta-Fraschini Delta-motorerna på ett dylikt plan. Flygplanets toppfart ca 440 km/tim.

försvars- och underhållsåtgärder m m. Läget — med tyska stridskrafter i full krigsverksamhet även öster om Sverige — föranleder vid samma tid nya bestämmelser för "kurirflygning" över svenskt område.

LÄTTNAD I LÄGET

Sommarframgångarna 1941 under Hitlers "Unternehmen Barbarossa" österut lättar som ovan nämnts faran för tyska företag mot oss. Helt över är den ju inte, men sannolikheten för en sådan allvarlig förändring i läget nedgår. Sommarkrisen 1941 har i stort sett passerat förbi utan krigsindragning för Sveriges del, dessbättre. De efter första juliveckan och fram till hösten successivt inträdande beredskapsminskningarna blir följande:

- den 7-8 juli medger ÖB hempermitteringar vid basförband,
- den 11 juli upphäver han sina den 22 juni anbefallda beredskapsskärpningar; 24 tim beredskap vid flygvapnet blir gällande, en rote per jaktflottilj och ett fjärrspaningsplan ur F3 kvarstår med två tim beredskap,
- den 18 juli beordras minskning av det beredskapsställda jaktflyget från sex till endast tre divisioner, varjämte antalet jaktförsvarsområden nedgår,
- den 31 augusti indrages den särskilda armébevakningen vid flygfälten, och slutligen,
- den 1 september upphäves högkvarterens ordern om organisation med ett centralt lett, reducerat jaktflyg.

□ Man har därmed återgått till samma flygvapenberedskap, som gällt på våren fr o m den 28 april, d v s i huvudsak med:

- tre jaktrotar (en vid vardera F8, F9 och F10) i två tim beredskap,
- sju divisioner, en vid varje användbar flygflottilj, i 24 tim beredskap, samt
- hela flygvapnet i 48 tim beredskap.

□ Först i slutet på september, när krigsläget ytterligare klarnat, kan ÖB utfärda order om den fortsatta beredskapens omfattning och art under vintern 1941-1942. Redogörelse för denna och för vad sedan hände följer i ett kommande nummer. ■

Vi återkommer i nästa nummer till det nyss antydda, och till beredskap, kriser, uppbyggnadsarbete, organisatorisk, personell, materiell och basteknisk, samt annan flygvapnets utveckling 1941-1942.